

Danko Vlašić: PROŠLOST PODSTRANE

Među brojnim monografijama naših župa i mjesta, koje u poratnim godinama srećom iznikoše poput bujnih gljiva iza rodne kiše, treba dužno obilježiti i povijesno-znanstvenu obilnu studiju kanonika Splitskog kaptola don DANKA VLAŠIĆA o svome rodnom mjestu i župi pod jednostavnim naslovom PROŠLOST PODSTRANE.

To je pozamašna povijesna knjiga od 315 stranica velikog formata, sa 68 fotografija lokaliteta, dvoraca, pisanih dokumenata, crkava, groblja, portreta značajnih osoba i sl. U dodatku je obuhvaćeno sve što ovakvo djelo zahtijeva (odabrane povijesne isprave, izvori povijesnih podataka, upotrijebljena literatura, popis fotografija i abecedni imenik). Izdavač je revija „Crkva u svijetu”, Split 1988.

Autor je u uvodnom pristupu (str. 5-6) ovako predstavio svoje djelo: „Nakon doseljenja Hrvata u splitsku okolicu početkom VII. st. prvi stanovnici ovoga kraja smjestili su svoje skromne domove „**pod Stranom**” kamenite Vršine, jednoga od primorskih visinskih položaja planine Mosora. Na tom području, koje se prostire od morske obale do vrhova Peruna i Vršine te od rječice Žrnovnice do brda Mutograsa, potomci prvih doseljenika živjeli su u malim zaseocima koje je do naših dana nadživjela samo Podstrana.

Tako se Podstrana od svoga početka nalazila u neposrednoj blizini velikih i značajnih središta narodne prošlosti: rimske Salone i starohrvatskog Solina, romanskog Splita i patrijarhalnih Poljica. Prva dva ostavila su na ovom području svoje kamene spomenike, a druga pak dva ništa manje vrijedne arhive i statute, koji su sačuvali svjedočanstvo o tim davnim vremenima i ljudima, značajnim događajima i važnim datumima. Premda je mnogo toga nestalo u vihorima prohujalih stoljeća, još uvijek je ostalo dosta toga iz čega se može rekonstruirati povijesno lice Podstrane.

Teška je bila prošlost onih koji su živjeli na ovom komadiću hrvatske zemlje, kojim su gotovo čitavo jedno tisućljeće vladali tuđinci, pošto su izumrli vladari narodne krvi. Uza sav njihov mačehinski odnos, koji je ugrožavao i sami goli život, žitelji Podstrane održali su se na svom djedovskom pragu. Uporni, nikada nisu dozvolili da im obiteljska ognjišta potpuno opuste ili se ugase. (. . .)

Iako je na ovim stranicama prikazana prošlost Podstrane od njezinih najstarijih vremena, razumljivo da je najviše prostora posvećeno razdoblju njezine hrvatske povijesti u koju je ona ušla još davne 839. godine. I to, kada je hrvatski knez Mislav sklopio mir s mletačkim duždom Petrom Tradonikom u svom Dvorcu sv. Martina, na području današnje Podstrane. Doduše, njezino ime nije spomenuto u dokumentu o tome događaju, ali se ipak zbog navedene činjenice Podstrana smatra jednim od najstarijih poznatih mjesta u okolini Splita.

Budući da se tisuću stota obljetnica ulaska Podstrane u povijest hrvatskog naroda navršila 1939. god., s ovom se godinom i završava prikaz njezine svjetovne prošlosti u ovoj knjizi. Tome povijesnom datumu, čiji će se tisuću sto pedeseti spomen ponoviti „ . . . 1989. godine, posvećena je ova iz ljubavi prema rodnom mjestu napisana povijest Podstrane.”

Pisac je svoje djelo podijelio u dva dijela. U prvome (str. 11-144) obrađena je „svjetovna prošlost Podstrane”. Početno doba pripada davnim ilirskim starosjediocima. Za njima slijede Grci i Rimljani. U početku 7. st. nadolaze Hrvati i ostaju do danas. Vlašić detaljno opisuje stara Podstranska naselja, njihov život, kmetstvo na svojoj zemlji, borbu za samoodržanje. U daljnjem slijedu govori o pripadničtvu Podstrane u Poljičku kneževinu, teškom razdoblju pod Turcima, zatim Mlečanima o ne dugoj ali zapamćenoj francuskoj okupaciji i konačno austrijskoj upravi. Osvrnuo se i na početak školstva u prvoj polovini 19. st., o gospodarskom stanju i obnavljanju. I završio prvi dio o prošlosti podstranskih obitelji.

U drugom dijelu svoga povijesnog djela, naslovljenom „Crkvena povijest mjesta” (147-257) D. Vlašić ponajprije govori o počecima kršćanskog života u Podstrani, o župama, crkvama, zvonnicima (tornjevima), grobljima, staroslavenskoj baštini, biskupskim pohodima, župnicima, maticama, bratovštinama, crkvenoj imovini, posjedima benediktinskih samostana i splitske biskupije itd. Dakle, o svemu što spada na sveukupnost predmeta u najširem zahvatu.

Promatrajući ovo Vlašićevo djelo stranicu po stranicu, odmah se mora zapaziti ozbiljan pristup pravoj povijesnoj obradi. Sve je obuhvaćeno što spada na prošlost mjesta i župe Podstrane od najstarijih poznatih vremena, od prvog implicitnog spomena 839. Ni najmanja sitnica ili okolnost nije propuštena. Završni miljokaz je 1939.

Pisac je nastojao minuciozno sve potkrijepiti arhivskom građom, pisanim i objavljenim dokumentima, obilnom literaturom. Gdje nije mogao naći takav temelj, poslužio se zakonima logičkog izvođenja — zaključka, vjerojatnosti i slično. Ne donosi sudove naprečac.

Vlašić je uspio napisati povijesno-znanstveno djelo na doličnoj suvremenoj razini. Svome mjestu i župi podigao je neuništiv spomenik za 1150. obljetnicu života u povijesti Kristove crkve i hrvatskog naroda. A ujedno i samom sebi.

Ilustrativni dio knjige toliko je bogat da u cijelosti upotpunjuje cjelokupni tekst.

Mirko Validžić